

Doina PAPP

Jurnal teatral polonez

Am fost de curând la Varșovia, invitată de o admirabilă prietenă, Larisa Turea – cunoscut teatrolog și filmolog din Chișinău – aflată cu soțul în capitala Poloniei, unde acesta îndeplinește funcția de atașat cultural. Aveam, ce-i drept, în plan această călătorie pentru Festivalul European de Teatru de la Brăila ce cu onoare îl păstoresc, dar nu întrevedeam vreo soluție. Nu știam nici că Ambasada ar avea posibilități de găzduire (asta am aflat la fața locului) și nici că vom găsi acolo destulă bunăvoință pentru a face călătoria cât mai rodnică. Scriu la plural, pentru că am plecat la Varșovia cu directoarea Teatrului din Brăila, Veronica Dobrin, care, ca și mine, și-a plătit biletul de avion din buzunar. Cel mai important lucru era calendarul de vizionări pe care am încercat, pe cât posibil, să-l stabilim de la București cu ajutorul Larisei, bună cunosătoare a fenomenului și mai puțin sau deloc al AICT–Polonia și a d-lui Tomasz Milkowski, omologul Ludmilei Patlanjoglu, care, deși fusese prevenit de vizită, nu ne-a onorat nici cu o privire. Cât despre bilete sau invitații la spectacole, dulce iluzie! A făcut, ce-i drept, o rezervare la Teatrul Național cu bilete plătite și a dispărut *on line*.

Cum legitimația cu pricina nu funcționează la teatrele din Varșovia (prin alte părți n-am încercat), am rezolvat problema cu Ambasada României, unde o tânără ageră și aplicată, Carmen Ulieru, ne-a facilitat îndeplinirea programului cu

Scenă din *Tartuffe* de Molière, Teatrul Narodowy, Varșovia.



vizionări și întâlniri cu tot. Deși inițial pusesem ochii pe Krzysztof Warlikowski, unul dintre numele cele mai cunoscute din generația nouă de regizori și pe al său *Dybuk*, spectacol prezentat cu succes și la Paris dar acum foarte rar programat, și ne făceau cu ochiul tot felul de atracții de la teatrul condus de Kristian Lupa, altă figură a teatrului polonez renăscut, sau lituanianul Tuminas, autor al unui spectacol cu *Slugă la doi stăpâni* de pomină, a trebuit să ne mulțumim cu ceea ce ne oferea afișul din săptămâna cu pricina și să alegem altceva. Și n-a fost rău deloc, pentru că priplul a început cu un *Tartuffe* minunat, în regia lui Jacques Lassalle la **Teatrul Narodowy** într-o manieră clasic-modernă adică atentă la actori și personaje, relații și rostire, dar cu preocupare pentru o imagine stilizată, potrivită gustului modern și cu unele invenții în subtext. Un decor monumental, spectaculos, care tapițează scena cu lambriuri de mahon, vrea să sugereze lustrul burghez al unei lumi a aparențelor, la fel de bine cum manevrarea pereților la vedere, decupând spații de joc multiple, avea să ne vorbească despre ascunzișurile și manipulările generate de strategia impostorului. Servitorul acestuia e un mesager al serviciilor secrete care bănuie ca o umbră prin scenă, aruncându-și privirile iscoditoare când de la înălțimea unei ferestre ascunse în decor, când din spatele pereților mișcători, când de după copertele unei cărți, bună să-i mascheze pânda. Scena seducției Elmirei e atât de bine pregătită de toți, încât spectatorul nu mai are decât să urmărească funcționarea trucului. Expusă aproape cu pedanterie strategia personajului lui Molière, care înșală fără scrupule încrederea naivului Orgon, depozându-l în cele din urmă de toate bunurile cu acte în regulă, amintește de multe „tehnici” contemporane în materie, dar și de dorința de parvenire care smintește atâtea minți și pervertește sufletele nesătuilor. Ce era de înțeles s-a înțeles, deci, chiar dacă actorii poartă fastuoase costume de epocă croite dintr-un brocart țesut special în ateliere de manufactură specializate, cum aveam să aflăm de la amabila Adriana Lewadowska, director de imagine la acest important teatru varșovian.

Tot aici aveam să vedem un spectacol de la celălalt pol al preocupărilor. Avangardistul **Duszycka**, după piesa cunoscutului dramaturg-poet Tadeusz Rozewicz, poartă semnătura regizorală a unui la fel de modernist regizor, chiar dacă acest spectacol făcut la vârsta de 84 de ani avea să fie și ultimul. Jerzy Grzegorzewski este numele celui căruia teatrul unde a lucrat i-a dedicat un festival omagial al cărui ultim act poartă numele piesei lui Rozewicz. Stranie poveste, straniu spectacol, pentru care am așteptat să se facă ora 21 și să coborâm în galeriile de la subsolul teatrului, o mână de spectatori așezați în apropierea actorilor spre a le urmări tulburătoarea poveste. Actorul și regizorul Jan Englert, actualul director al Naționalului varșovian, un bărbat de vreo cincizeci de ani, stă de vorbă cu sufletele fostelor lui iubite care vin de dincolo, din moarte, cu o drezină pe șine, anunțate fiind de un fascicol orbitor de lumină. Secvențe din relațiile lor conturează, în cele din urmă, biografia frământată a unui om singur și neîmplinit sufletește, cu regrete și nostalgii sfâșietoare, în care cei avizați îl recunosc chiar pe regizor și o premoniție a dispariției sale. Un fel de Vlad Mugur, octogenarul Gregorzewski ne amintește de școala poloneză de avangardă a anilor '60 cu numele ei glorioase de la Grotowski la Kantor cu care acesta se aseamănă fie și doar prin formația sa inițială de pictor scenograf. Dacă opera îi e poate mai puțin cunoscută e, cred, și din cauza derutei în care s-a aflat teatrul polonez în anii de după comunism, când părea să-și fi pierdut suflul. Oricum, la Teatrul Narodowy există un cult pentru acest regizor care a fost, între



Scenă din *Duszycka* de Tadeusz Rozewicz, Teatrul Narodowy, Varşovia.

alte, un admirator al lui Stanislaw Wyspianski, emblemă a teatrului simbolist al polonezilor. Momentul Grzegorzewski a fost unul polonez prin excelență și chiar dacă, din punct de vedere al selecției pentru Festival, n-a putut fi luat în calcul din cauza spațiului special, inimitabil, a fost o bună cale de introducere în istoria neliniștită a acestui teatru care se occidentalizează azi, nu știu cât de benefic. (Cei mai buni regizori montează operă în străinătate sau fac succese cu musicaluri autohtone.)

Pentru Brăila aveam să batem palma mai departe de centru, pe malul Vistulei, într-un teatru care se numește *popular*, **Teatr Powszechny**, fără să aibă înțelesul pe care noi îl dăm termenului. Amabil și cooperant, dl Krzysztof Rudzinski, directorul, ne-a dat să înțelegem că aici e vorba de a deschide larg porțile tuturor, creatori și public, într-o diversitate de titluri și stiluri. Pentru noi, susnumitul teatru devenise important din cauza spectacolului văzut, **Pălăria florentină** de Eugène Labiche în regia tânărului Piotr Cieplac, un nume cu renume al generației sale. De la început am simțit că găsisem ce căutam, din clipa în care pe scenă a apărut în penumbră un tânăr deșirat care ne-a spus la microfon ceva despre sensul jocului în teatru și despre cum fac ei, actorii, ca să pricepem noi ce se ascunde dincolo de masca personajelor. A urmat o dezlănțuire de apariții, actorii schimbând câteva zeci de costume, intrând și ieșind mereu altfel îmbrăcați și transformați pentru a ne întreține o frumoasă iluzie: iluzia comică. Asta în prolog, pentru că ulterior spectacolul a revenit la text și la peripețiile paradoxale ale nuntașilor aiuriți, în căutările lor, de o pălărie. Desenat cum nu se poate mai simplu și clar în ciuda echivocurilor și a subiectul bizar, spectacolul e creativ fără ostentație, plin de idei și fantezie, accesând supratema semnalată cu eleganță și adecvare. Actorii preciși și plurivalenți îl urmează, pas cu pas, pe regizor în tentativa de a introduce îngândurarea în aventurile vodevilești ale comediei. Dacă vom avea noroc până la capăt, vom revedea spectacolul la Brăila și București în toamnă, mai ales că Ministerul Culturii polonez oferă tot sprijinul acestui turneu, nu ca la noi – unde și-a transferat aceste responsabilități unei ineficiente și birocratice instituții numită AFCN. Dar ei au intrat în Europa.

Am lăsat la urmă, *pour la bonne bouche*, norocul de a vedea la Varșovia un spectacol în regia lui Bob Wilson. Pentru **Anul Internațional Ibsen**, el a fost invitat la **Teatrul Dramatic** din Varșovia, unde a reluat montarea **Femeia mării**, realizată inițial la Roma acum aproape zece ani, pe textul parafrizat al Suzanei Sontag. Și tot datorită norocului, am fost martore la o întâmplare nemaîntâlnită, vorbind însă despre precizia de ceasornic a spectacolului. După ce s-au aprins luminile de scenă – dar ce lumini! – și au început să curgă imaginile, la vreo cinci minute s-a tras heblul și s-a reaprins lumina în sală. Stupoare! O plasatoare ne-a invitat să ne păstrăm locurile, întrucât spectacolul se va relua imediat. Așa a și fost. Și ca la cinematograful, au început să se deruleze aceleași cadre. Ceva nu fusese sincron chiar dacă noi nu sesizaserăm. Am privit din nou admirativ gesturile femeii care se arcuia frângându-se după desenul brațului și am știut că ceea ce urmează este opera unui maestru al acestor sinteze vizual-sonore. „Teatrul pe care îl fac e unul formal; el a introdus întotdeauna o anumită distanță între material și actor, între public și scenă; există o distanță în felul în care e realizată mizanscena și cel în care e conceput decorul. Nu e muncă de interpretare, e un teatru care pune întrebări.” Din această autocaracterizare a celebrului regizor american, pictor și arhitect în același timp, ne interesează aici mai ales termenul *formal*, cu atât mai mult că, scriind despre **Femeia mării**, Bob Wilson precizează: „Încerc să prezint

abstracția, structura timpului și a spațiului. Vreau să exprim structura formelor.“ Cum o face? Printr-un desăvârșit studiu al mișcării personajelor în scenă, prin caligrafierea minuțioasă a gesturilor descompuse lent pentru a sugera dilatarea orelor de așteptare ale femeii de la malul mării. Metafora din piesa lui Ibsen, speculată și de Susan Sontag, permite acest lucru. Eliberarea de solul convențiilor cotidiene, văzută ca o plutare imponderabilă spre abisurile infinite ale spațiului, e tradusă prin vibrația personajului, prin indeterminarea gesturilor sale. Regizorul a indicat actorilor trasee abstracte. Personajele nu se întâlnesc, își vorbesc din planuri diferite, semn al necomunicării și însingurării. Iar atunci când o fac, sunt grotești și ridicol, măști ale erorilor noastre de percepție. Dar dincolo de aceste explicații, spectacolul are un mister intraductibil. E acaparator, învăluitor, poetic, impalpabil și material în același timp. Magia luminilor, cromatica, transparența cortinelor succesive, care ascund sau descoperă siluetele, totul contribuie la acest inefabil care, paradoxal, dă consistență gândurilor noastre, emoționându-ne nu doar estetic. Nici n-am îndrăznit să cuget la o posibilă invitație în Festivalul nostru. Cota regizorului presupunea sume importante. Pot doar să remarc efortul financiar pe care polonezii îl fac pentru a invita asemenea personalități care, prin spectacolele pe care le realizează, schimbă dintr-odată perspectiva asupra teatrului din țara lor.

Am mai vizitat la Varșovia **Teatrul Ateneum**, unde am văzut, la una dintre cele două săli ale sale, o producție studentască de absolvență, un spectacol îngrijit, cu două actrițe remarcabile, după **Cameristele** de Jean Genet. Și aici, ca și la celelalte teatre, am apreciat diversitatea formelor de publicitate, de la fluturașii colorați, răspândiți pretutindeni, la afișe și postere sau moderna instalație video din holul Teatrului Național. Târziu în noapte, după terminarea spectacolelor, care încep la ore destul de înaintate, tot mai găsești pe câte cineva de la impresariat care să-ți ofere cu amabilitate un afiș sau alte informații solicitate. Și publicul are parcă altă ținută. E un public neîntâmplător, intelectual, atașat fenomenului cu susținere condescendentă. Călătoria la Varșovia a fost, așadar, pe de-a-ntregul o reușită!

Marinela ȚEPUȘ

Cultura de lăngă noi

Pentru că ani de zile, priveam cu jind spre granițele dinspre Vest, nefiindu-ne îngăduit să le trecem, acum, simțim imperios nevoia să organizăm turnee, să facem schimburi culturale de orice fel tocmai cu țările atâta vreme „interzise“. Uităm că, în apropiere, se află locuri la fel de pitorești, cu oameni primitivi ca și noi, care ne respectă și a căror cultură seamănă cu a noastră. Sunt țări cu aceleași probleme socio-economice, cu aceeași năzuință de a intra în Europa, cu aceleași spaime că, odată „europenizați“, identitatea culturală le va fi asimilată, fiind foarte posibil ca, în timp, să dispară. Pentru că Teatrul „Nottara“ are intense colaborări cu asemenea țări (Bulgaria, Macedonia), am putut ajunge în mai multe orașe bulgărești (Silistra, Ruse, Vrața), fiind invitată la diverse festivaluri sau evenimente